

Rolnummer 6251
Arrest nr. 134/2016 van 20 oktober 2016

A R R E S T

In zake : het beroep tot vernietiging van het decreet van het Waalse Gewest van 22 januari 2015 tot wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren teneinde het bezit van dieren uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pels te verbieden, ingesteld door de vzw « Nationale Vereniging van Edelpelsdierenfokkers » en anderen.

Het Grondwettelijk Hof,

samengesteld uit de voorzitters J. Spreutels en E. De Groot, en de rechters A. Alen, T. Merckx-Van Goey, P. Nihoul, T. Giet en R. Leysen, bijgestaan door de griffier F. Meersschaut, onder voorzitterschap van voorzitter J. Spreutels,

wijst na beraad het volgende arrest :

*

* *

I. Onderwerp van het beroep en rechtspleging

Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 27 juli 2015 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 28 juli 2015, is beroep tot vernietiging ingesteld van het decreet van het Waalse Gewest van 22 januari 2015 tot wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren teneinde het bezit van dieren uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pels te verbieden (bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 30 januari 2015) door de vzw « Nationale Vereniging van Edelpelsdierenfokkers », de ivzw « Fur Europe » en Jean-Philippe Marchal, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. E. Laevens en Mr. O. Sasserath, advocaten bij de balie te Brussel.

Memories en memories van wederantwoord zijn ingediend door :

- de vzw « Animal Rights »;
- de vzw « Global Action in the Interest of Animals » (GAIA), bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. A. Godfroid, advocaat bij de balie te Brussel;
- de Vlaamse Regering, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. B. Martel en Mr. K. Caluwaert, advocaten bij de balie te Brussel;
- de Waalse Regering, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. X. Drion, advocaat bij de balie te Luik.

De verzoekende partijen hebben een memorie van antwoord ingediend.

Bij beschikking van 29 juni 2016 heeft het Hof, na de rechters-verslaggevers T. Giet en R. Leysen te hebben gehoord, beslist dat de zaak in staat van wijzen is, dat geen terechtzitting zal worden gehouden, tenzij een partij binnen zeven dagen na ontvangst van de kennisgeving van die beschikking een verzoek heeft ingediend om te worden gehoord, en dat, behoudens zulk een verzoek, de debatten zullen worden gesloten op 13 juli 2016 en de zaak in beraad zal worden genomen.

Aangezien geen enkel verzoek tot terechtzitting werd ingediend, is de zaak op 13 juli 2016 in beraad genomen.

De bepalingen van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de rechtspleging en het gebruik van de talen werden toegepast.

II. In rechte

- A -

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van het beroep

A.1.1. De verzoekende partijen tonen het belang van de twee verenigingen om in rechte te treden aan door het feit dat hun maatschappelijk doel van bijzondere aard is en dat dit belang niet beperkt is tot de individuele belangen van hun leden, maar ertoe strekt een activiteitensector te verdedigen. De bestreden norm, in zoverre zij elke uitbating van bedrijven voor het fokken van dieren voor hun pels verbiedt, kan afbreuk doen aan de belangen van zowel de personen die tot de sector behoren als de sector als zodanig omdat die norm pelsdierenfokkers verbiedt hun bedrijven in het Waalse Gewest te vestigen en omdat zij de bevoorradingsbronnen van de leden van de pelssector schaarser maakt. Die verenigingen tonen aan dat zij hun maatschappelijk doel werkelijk nastreven door de verschillende optredens en acties die zij hebben gedaan.

De derde verzoeker heeft, als natuurlijke persoon, een rechtstreeks belang bij het beroep omdat hij voornemens is een nertsfokkerij te vestigen, wat wordt aangetoond door het feit dat hij een aanvraag voor een stedenbouwkundig attest heeft ingediend bij de gemeente Virton.

A.1.2. De Waalse Regering is van mening dat het beroep onontvankelijk is in zoverre het wordt ingediend door de vzw « Nationale Vereniging van Edelpelsdierenfokkers » (hierna: BEFFA). De statuten van die vereniging preciseren niet het activiteitengebied van de vzw, die gevestigd is te 9880 Aalter. Er wordt niets gepreciseerd met betrekking tot het gebied waarbinnen zij actie wil voeren. Bij ontstentenis van een dergelijke precisering heeft haar beroep veel weg van een *actio popularis*.

De Waalse Regering is van mening dat het door de ivzw « Fur Europe » ingestelde beroep ook onontvankelijk is omdat het niet onder haar maatschappelijk doel valt, waarvan overigens geen enkele bepaling wordt tegengesproken door het bestreden decreet.

De Waalse Regering is van mening dat het beroep ingesteld door Jean-Philippe Marchal, die niet doet blijken van een voldoende belang bij de procedure, ook onontvankelijk is. Hij heeft weliswaar bij zijn dossier een ontvangstbewijs van zijn attestaanvraag gevoegd, afgegeven door de gemeente Virton op 28 januari 2014, maar hij preciseert niet welk gevolg aan die aanvraag werd gegeven. Na contact te hebben opgenomen met het gemeentebestuur van Virton, blijkt dat de Jean-Philippe Marchal aan het bestuur heeft meegedeeld dat hij afzag van zijn voornemen en van zijn aanvraag voor een stedenbouwkundig attest nr. 2. Het gemeentebestuur heeft hem verzocht om een geschreven document, dat nooit werd bezorgd. Op grond van die elementen heeft de gemeente zijn aanvraag niet verder behandeld. De Waalse Regering is dan ook van mening dat hij geen belang meer heeft om in rechte te treden.

A.1.3. De Vlaamse Regering is ook van mening dat het beroep onontvankelijk is bij ontstentenis van belang. Uit de context waarin de bestreden bepalingen tot stand zijn gekomen, blijkt immers dat er geen pelsproducenten zijn op het grondgebied van het Waalse Gewest. In die omstandigheden ziet de Vlaamse Regering niet hoe de verzoekende partijen kunnen verantwoorden dat zij op een ongunstige, persoonlijke, rechtstreekse, zekere en actuele wijze door de bestreden bepalingen worden geraakt.

De rechtspersonen die het decreet aanvechten, doen enkel *in abstracto* blijken van hun belang om in rechte te treden. Men ziet niet in welk opzicht de bestreden bepalingen afbreuk doen aan hun maatschappelijk doel. Het belang van de pelsproducenten wordt niet door het bestreden decreet aangetast omdat die producenten elders zijn gevestigd dan in het Waalse Gewest.

De verzoekende natuurlijke persoon doet evenmin blijken van een rechtstreeks, zeker en actueel persoonlijk belang. Louter de omstandigheid dat hij twee jaar geleden een vergunningsaanvraag heeft ingediend, is in dat verband niet voldoende.

De Vlaamse Regering besluit dat de verzoekende partijen een *actio popularis* hebben ingesteld, wat niet wordt toegestaan door de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof.

A.1.4. De verzoekende partijen antwoorden dat de statuten van de BEFFA preciseren dat die vereniging tot doel heeft de belangen van de Belgische pelsdierenfokkers te vrijwaren. Het optreden van die vereniging is dus geenszins beperkt tot het grondgebied van het Vlaamse Gewest en/of van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De vereniging « Fur Europe » heeft overigens tot doel de belangen van de Europese pelssector te verdedigen. Die vereniging vertegenwoordigt de gehele pelsbevoorradingketen, met inbegrip van de fokkers. De bestreden maatregel doet afbreuk aan het maatschappelijk doel van die twee verenigingen in zoverre hij de Belgische en Europese pelsdierenfokkers, ongeacht waar zij thans gevestigd zijn, verhindert in Wallonië dieren te houden voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen.

De verzoekende partijen antwoorden eveneens dat Jean-Philippe Marchal wel degelijk een rechtstreeks belang heeft bij het beroep, als landbouwer gevestigd in het Waalse Gewest, omdat zijn mogelijkheden om een nertsfokkerij op te starten negatief en rechtstreeks worden geraakt door de bestreden maatregel. Hij heeft overigens stappen gedaan om die fokkerij op te starten, stappen die hij heeft gestaakt wegens de goedkeuring van het bestreden decreet. Hij heeft niet afgezien van zijn voornemen, wat blijkt uit het feit dat hij verschillende brieven heeft verzonden naar de bevoegde minister, die als bijlage bij de memorie van antwoord zijn gevoegd.

A.1.5. In zijn memorie van wederantwoord wijst de Waalse Regering erop dat de eerste twee verzoekende partijen hun belang om in rechte te treden niet verder verduidelijken in hun memorie van antwoord. De Jean-Philippe Marchal beroept zich inmiddels op zijn hoedanigheid van landbouwer gevestigd in het Waalse Gewest. Dat bevestigt dat het belang waarop hij zich beriep in zijn verzoekschrift tot vernietiging, ontbreekt. Het belang dat hij aanvoert in zijn hoedanigheid van landbouwer is niet tijdig en, in ondergeschikte orde, niet toereikend.

A.1.6. De tussenkommende partij GAIA betwist eveneens het belang van de verzoekende partijen om in rechte te treden omdat er in het Waalse Gewest geen nertsfokkerijen zijn. Noch de Jean-Philippe Marchal, noch de twee verenigingen, noch de leden van die verenigingen zijn momenteel actief in het Waalse Gewest. Hun persoonlijk belang om in rechte te treden, is dus niet aangetoond.

Ten aanzien van de tussenkomen

A.2.1. De vzw « Animal Rights » verzoekt om tussen te komen in de voorliggende zaak.

Zij is van mening dat er terecht een onderscheid wordt gemaakt tussen het fokken van dieren voor hoofdzakelijk de productie van pelzen en het fokken van dieren voor niet alleen de productie van pelzen, maar ook de productie van vlees. Het grootste deel van de dieren die het voorwerp uitmaken van het decretale verbod is onbruikbaar en moet worden vernietigd, wat de productie van onbruikbaar afval doet toenemen. Pelzen zijn overigens een product waarvoor voldoende vervangproducten bestaan.

Het onderscheid kan eveneens worden verantwoord wanneer men rekening houdt met de publieke opinie. De vergelijking tussen konijnenfokkers en nertsfokkers is niet pertinent voor een aanzienlijk deel van de bevolking. Vleesconsumptie wordt beschouwd als noodzakelijk om in zijn behoeften te voorzien. Dat geldt niet voor het dragen van pelzen. Het fokken van dieren uitsluitend daarvoor, om een onnodig luxeproduct te produceren, wordt door velen beschouwd als een onaanvaardbare verspilling. De partij maakt gewag van een opiniepeiling van 2012, die werd uitgevoerd door Ipsos, op verzoek van GAIA.

De vzw « Animal Rights » steunt de argumentatie van de Waalse Regering, van de Vlaamse Regering en van de vzw « GAIA ».

Zij onderstreept ten slotte dat het dierlijk welzijn van de nertsen, die worden opgesloten en vervolgens gedood om een luxeproduct te produceren, met geen enkele methode kan worden gewaarborgd. Zulk een productie laat dus niet toe de leefomstandigheden van die dieren en de omstandigheden waarin zij worden gedood te rechtvaardigen.

A.2.2. De vzw « Global Action in the Interest of Animals (GAIA) » verzoekt om tussen te komen in de voorliggende zaak teneinde het Waalse Gewest te steunen.

Wat de ontvankelijkheid van haar tussenkomst betreft, preciseert GAIA dat die tussenkomst strookt met haar maatschappelijk doel en dat zij overigens wenst tussen te komen om haar reputatie en die van haar leden te vrijwaren. In verschillende passages van het verzoekschrift wordt GAIA immers voorgesteld als zijnde extremistisch. Zij heeft dus belang bij een tussenkomst om haar reputatie, die in gerechtelijke procedures aan de kaak wordt gesteld, te vrijwaren.

GAIA wenst overigens de resultaten mee te delen van de Ipsos-peiling, die aantoont dat een meerderheid van de Belgische bevolking ethische bezwaren heeft bij het houden van dieren voor uitsluitend het produceren van pelzen. Zij legt een bijlage neer om te bewijzen dat die peiling werd gerealiseerd volgens de wetenschappelijke methoden.

De partij wijst erop dat andere Europese Staten het fokken van dieren met het oog op de productie van pelzen hebben verboden. Dat is het geval voor Nederland, na een periode van opschorting. Dit bewijst dat de bestreden bepalingen niet strijdig zijn met het Europese recht. Een moratorium is in het Waalse Gewest niet noodzakelijk omdat er geen actieve bedrijven waren. De tussenkomende partij is van mening dat de bestreden bepalingen niet discriminerend zijn in zoverre zij het fokken van dieren met het oog op voedselproductie wel aanvaarden.

Ten aanzien van de middelen

Het eerste middel

A.3.1. Het eerste middel is afgeleid uit de schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet door de artikelen 1 en 2 van het bestreden decreet.

Dat decreet voert een verschil in behandeling in tussen, enerzijds, de personen die dieren uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pelzen fokken en, anderzijds, de personen die dieren fokken voor andere doeleinden. Uit de parlementaire voorbereiding van het decreet blijkt immers dat het fokken van konijnen niet door het verbod wordt beoogd omdat de productie van pelzen slechts een secundair doel zou zijn ten opzichte van de productie van vlees. Het fokken van dieren voor de productie van vlees, melk of leder wordt niet verboden. Het criterium voor de gedifferentieerde behandeling is dus het doel van het fokken.

De verzoekende partijen zijn van mening dat het verschil in behandeling, dat gegrond is op het doel van het fokken, niet objectief noch redelijk verantwoord is. Uit de parlementaire voorbereiding van het decreet blijkt dat drie redenen werden aangevoerd : het dierenwelzijn, het respect voor het milieu en het feit dat een deel van de bevolking het fokken van dieren voor de productie van pelzen verwerpt.

Wat de inachtneming van het dierenwelzijn betreft, wijzen de verzoekende partijen erop dat het doel van het fokken geen pertinent criterium is; het zijn de omstandigheden waarin de dieren worden gefokt die in aanmerking zouden moeten worden genomen om het fokken van een diersoort te verbieden of toe te staan. Door een totaalverbod in te voeren op het fokken van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen, zonder rekening te houden met de omstandigheden waarin die dieren worden gefokt en de mogelijkheid blijft bestaan om dieren voor andere doeleinden te fokken, en door dat verbod te verantwoorden met overwegingen die uitgaan van het dierenwelzijn, heeft de decreetgever een verschil in behandeling ingevoerd dat niet objectief verantwoord is. Er wordt overigens op geen enkele manier aangetoond dat het fokken van dieren voor de productie van pelzen problematisch zou zijn voor het dierenwelzijn. De parlementaire voorbereiding geeft niet de bronnen aan die werden geraadpleegd voor de bewering dat de dieren gezondheidsproblemen krijgen. De verzoekende partijen wijzen erop dat de nertsen in de fokkerijen geen wilde dieren zijn en dat zij verschillen van de nertsen die in de natuur leven. Ingevolge de natuurlijke selectie die de fokkers sinds meer dan honderd generaties hebben doorgevoerd, hebben de gefokte nertsen biologische kenmerken verworven die hen onderscheiden van de wilde nertsen waarvan zij afstammen. Zij vormen een nieuwe huisdiersoort. Zij hebben dezelfde veranderingen ondergaan in hun gedrags-, morfologische en fysieke kenmerken als de andere gedomesticeerde soorten. Er werden overigens regels vastgelegd bij koninklijke besluiten om het dierenwelzijn in de fokkerijen te verzekeren. Er kunnen nog preciezere regels worden uitgevaardigd naar gelang van de in aanmerking genomen soorten. In dat verband heeft het Permanent Comité dat werd opgericht in het kader van het Europees Verdrag inzake de bescherming van landbouwhuisdieren een aanbeveling opgesteld, bestemd voor de verdragsluitende Staten, die in regels voorziet voor pelsdieren. Het bij het decreet ingevoerde verbod is dus onevenredig omdat de wetgever over een wetgevend arsenaal beschikt dat kan tegemoetkomen aan de

bekommernis om het dierenwelzijn, en omdat hij met diezelfde bedoeling nog andere normen zou kunnen invoeren.

Wat het respect voor het milieu betreft, wijzen de verzoekende partijen erop dat de milieuschade evenmin afhankelijk is van het doel van het fokken. Overigens wordt de reden van milieubescherming niet in feite aangetoond. De studies die in de parlementaire voorbereiding zijn aangevoerd en die gefinancierd zijn door verenigingen die gekant zijn tegen de productie van pelzen, geven op verschillende punten onjuiste resultaten weer en hebben het voorwerp uitgemaakt van kritiek en opmerkingen vanwege « Fur Europe » en andere verenigingen. Zo is het rapport van het studiebureau CE Delft gebaseerd op een verkeerde premisse wat de voedselconsumptie van de gefokte dieren betreft, die met 58 pct. wordt overschat. Dat rapport houdt evenmin rekening met het feit dat het voedsel dat voor de dieren wordt gebruikt, afkomstig is van afval van de voedingsindustrie; de recyclage van dat afval vormt dus een voordeel op milieuvlak en geen kost. Op dezelfde wijze zouden nertsennest en het bevuilde ligstro ook moeten worden beschouwd als milieuvordelen en niet als kosten. De karkassen van nertsen worden eveneens gebruikt in centrales voor bioprocessing. Ten slotte vergeet het bureau CE Delft dat de levensduur van natuurlijke pelzen veel langer is dan die van synthetische pelzen, die overigens niet, of minder, biologisch afbreekbaar zijn dan echte pelzen. Er wordt dus niet aangetoond dat het verbod waarin is voorzien objectief verantwoord is door een doel van milieubescherming, noch dat het evenredig is met dat doel. De partijen wijzen ten slotte erop dat het argument van milieubescherming niet pertinent is gezien het geringe volume van de betrokken activiteiten.

Wat de ethische overwegingen betreft, zijn de verzoekende partijen van mening dat het verschil in behandeling evenmin gerechtvaardigd is. Een ander gebruik van dieren, dat impliceert dat zij worden gedood, is evenmin noodzakelijk om het menselijk leven te verzekeren; zo is de productie van konijnenvlees niet noodzakelijk om het voortbestaan van de menselijke soort te verzekeren. Het feit dat het fokken van dieren voor de productie van pelzen niet zou worden geaccepteerd door de Belgische bevolking, wordt evenmin aangetoond. De verzoekende partijen kregen geen verduidelijking over de enquête die tijdens de parlementaire voorbereiding werd aangevoerd en vermelden een andere enquête die in 2013 werd uitgevoerd door het onderzoeksbureau Ipsos en waaruit blijkt dat 69 pct. van de ondervraagden die een fokkerij bezochten en die dus op de hoogte zijn van de werkelijke fokomstandigheden, niet gekant is tegen het fokken van dieren met het oog op productie van pelzen. Het blijkt dus niet dat de bevolking het fokken van dieren voor de productie van pelzen massaal zou afwijzen en het fokken van dieren voor andere doeleinden zou accepteren. Wat er ook van zij, het verbod is niet evenredig aangezien een strikte regelgeving zou worden aanvaard.

A.3.2. De Waalse Regering is in de eerste plaats van mening dat het eerste middel onontvankelijk is omdat de verzoekende partijen niet aantonen dat zij tot een van de door hen geïdentificeerde categorieën behoren.

In ondergeschikte orde is de Waalse Regering van mening dat het bestreden decreet geen verschil in behandeling in het leven roept tussen personen die dieren uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pelzen fokken en personen die dieren fokken voor voornamelijk andere doeleinden dan de productie van pelzen. Het verbiedt het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen. Te dezen worden nertsen uitsluitend voor hun pels gefokt.

Wat de inachtneming van het dierenwelzijn betreft, ontkent de Waalse Regering niet dat dieren, door het fokken, worden gedwongen tot leefomstandigheden die niets natuurlijk hebben. De fokomstandigheden, die worden opgelegd door de verschillende, Belgische of internationale, wetgevende en reglementaire instrumenten betreffende het dierenwelzijn, strekken ertoe de kwellingen die de dieren ondergaan te verminderen en hun leefomstandigheden tijdens het fokken te verbeteren. Zij hebben tot doel de stress van de dieren als gevolg van het fokken onder dwang, te verminderen. Met die regels kan men echter geen natuurlijk welzijn teruggeven aan dieren die in kooien worden gefokt. Uit het bestreden decreet blijkt dat men wil verbieden om aan dieren die uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pelzen worden gefokt, de leefomstandigheden van het fokken op te leggen.

Wat het respect voor het milieu betreft, wordt noch in de memorie van toelichting, noch in het bestreden decreet, noch door de Regering beweerd dat het fokken van dieren in het algemeen geen impact heeft op het milieu. De politieke wil heeft als uitgangspunt dat de schadelijke gevolgen van het fokken voor het milieu niet aanvaardbaar zijn wanneer dieren uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pelzen worden gefokt. In dat opzicht is de kritiek van de verzoekende partijen op de studies van 2012 en 2013 niet relevant. Het debat is niet beperkt tot een analyse van het rapport van CE Delft. De analyse van de peiling is in elk geval veel genuanceerder dan hetgeen in het verzoekschrift wordt gezegd. De bevolking blijft over het algemeen gekant tegen het fokken van dieren voor hun pels, en het fokken van nertsen levert uiteindelijk geen milieuvordeel op.

De argumenten die de verzoekende partijen aanvoeren met betrekking tot het voedsel en de mest van de nertsen worden niet aangetoond en zijn niet pertinent.

Wat de ethische overwegingen betreft, wijst de Waalse Regering erop dat het fokken van nertsen voor hun pels niet identiek is aan het fokken van konijnen voor vleesproductie. De behoeften waarin die twee diersoorten voorzien, zijn niet van dezelfde orde. De wil van de wetgever wordt gevoed door een geheel van redenen die met name voortvloeien uit evoluerende bekommernissen met betrekking tot de dieren en hun welzijn, met betrekking tot de noodzaak om ze al dan niet te fokken en met betrekking tot de doeleinden van het fokken. Die ontwikkeling heeft zich eveneens doorgezet in het Waalse Landbouwwetboek, waarvan artikel 1 een geëngageerd kader biedt dat tot doel heeft een billijk evenwicht te verzekeren tussen de behoeften van de bevolking en het vrijwaren van de natuurlijke rijkdommen. Het bestreden decreet past binnen de continuïteit van de duurzame en doordachte keuzen die de Regering moet maken.

A.3.3. De Vlaamse Regering is van mening dat het eerste middel niet gegrond is. Zij herinnert eraan dat de decreetgever over een discretionaire beoordelingsbevoegdheid beschikt, in het bijzonder wanneer hij een economisch en sociaal beleid voert. In de voorliggende zaak beoogt de Waalse decreetgever de bescherming van het dierenwelzijn en van het leefmilieu. Uit de context waarin de bestreden bepalingen zijn aangenomen en uit de parlementaire voorbereiding volgt dat de Waalse decreetgever, op algemene wijze, het welzijn van pelsdieren en, in het bijzonder, dat van nertsen heeft willen beschermen. Hij heeft geoordeeld dat de omstandigheden waarin nertsen worden gefokt voor de productie van pelzen, niet aangepast zijn omdat die dieren, in de natuur, over een groot territorium beschikken. De Waalse decreetgever heeft overigens het verbod gesitueerd binnen een ruim debat over de vraag of het ethisch verantwoord is dieren te houden en te doden enkel en alleen omwille van hun pels. Hij heeft in dat verband rekening gehouden met de publieke opinie, die zich in grote mate achter een dergelijk verbod schaart. De Waalse decreetgever heeft ten slotte rekening gehouden met milieuoverwegingen. De Vlaamse Regering is dan ook van mening dat de Waalse decreetgever een legitieme beleidskeuze heeft gemaakt, in een aangelegenheid bovendien waarvoor hij over een ruime beoordelingsbevoegdheid beschikt.

De Vlaamse Regering wijst overigens erop dat de bestreden bepalingen op een objectief criterium van onderscheid berusten dat rechtstreeks verband houdt met het nagestreefde doel, namelijk het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen, in plaats van voor andere doeleinden zoals bijvoorbeeld consumptie. Er zijn onmiskenbaar objectieve verschillen tussen die twee soorten fokkers. Overigens is het ten onrechte dat de verzoekende partijen doen gelden dat dieren die worden gefokt voor de productie van pelzen inmiddels gedomesticiseerd en niet langer wild zijn. Dat er objectieve verschillen zijn tussen dieren wordt overigens benadrukt in de preambule van de aanbeveling die werd aangenomen door het Permanent Comité dat werd opgericht in het kader van het Europees Verdrag inzake de bescherming van landbouwhuisdieren, waarnaar de verzoekende partijen verwijzen. Die verschillen zijn van dien aard dat zij een weerslag hebben op de wijze waarop de bescherming van het dierenwelzijn moet worden verzekerd. Het doden van een dier is in strijd met die doelstelling en de verzoekende partijen verliezen uit het oog dat het belang van het dierenwelzijn niet enkel aan de orde is tijdens het leven van het dier. Een decretaal verbod laat dus toe de nagestreefde doelstelling te bereiken die erin bestaat dat dieren niet langer mogen worden gekweekt om ze te doden voor hun pels. Het verbod is ook pertinent in het licht van het doel van dierenwelzijn tijdens hun leven. Talrijke studies tonen aan dat zij gedurende dat leven in gevangenschap een groot aantal gezondheids- en gedragsproblemen ontwikkelen. De verzoekende partijen slagen er niet in te bewijzen dat de bestreden maatregelen op een manifeste beoordelingsfout zouden berusten of kennelijk onverantwoord zouden zijn.

De Vlaamse Regering is eveneens van mening dat het bestreden verbod kan worden verantwoord vanuit een ethisch oogpunt, rekening houdend met onder meer de maatschappelijke druk. Er is daarentegen geen enkele reden om het fokken van dieren voor andere doeleinden, en meer bepaald voor consumptie, te verbieden, omdat zulk een verbod een voedsel doelstelling in het gedrang zou brengen. Ten aanzien van die dieren is het wel noodzakelijk wetgevend op te treden ten aanzien van de omstandigheden waarin zij worden gehouden. En dat geldt ook voor de dieren waarvoor de productie van pelzen slechts secundair is. Die dieren worden overigens reeds duizenden generaties door de mens gefokt en hebben zich aangepast aan het leven in gevangenschap.

De Vlaamse Regering besluit dat het aan de Waalse decreetgever is om het te volgen beleid te kiezen en dat het niet de rol is van het Grondwettelijk Hof die beleidskeuze af te keuren omdat bepaalde rechtsonderhorigen, zoals de verzoekers, een andere keuze maken.

A.3.4. De tussenkomenende partij GAIA is in de eerste plaats van mening dat de bestreden bepalingen geen verschil in behandeling creëren tussen vergelijkbare categorieën. Fokkers van dieren bestemd voor vleesproductie en fokkers van dieren die hoofdzakelijk bestemd zijn voor de productie van pelzen commercialiseren totaal

verschillende producten. Het gaat niet om complementaire producten en beide markten hebben niets met elkaar te maken. De fokwijzen kunnen niet met elkaar worden vergeleken. Het fokken van dieren voor vleesproductie is gericht op een toename van de vleesmassa, terwijl het fokken van pelsdieren geen belang hecht aan die toename, noch aan de kwaliteit van het vlees dat toch niet bestemd is voor menselijke consumptie. Pelzen zijn een luxeproduct en nertsen zijn geen gedomesticeerde dieren zoals koeien en konijnen.

De artikelen 10 en 11 van de Grondwet zijn dus niet geschonden omdat de twee beoogde categorieën niet vergelijkbaar zijn.

In ondergeschikte orde is GAIA van mening dat de bekritiseerde verschillen in behandeling op een objectief en redelijk criterium berusten en dat de aangenomen maatregelen toelaten het door het Waalse Gewest nagestreefde doel op evenredige wijze te bereiken.

Het dierenwelzijn vormt in dat verband een redelijk motief. De decreetgever heeft een aantasting willen verbieden van het welzijn van dieren die uitsluitend voor hun pels worden gefokt. Hij was niet verplicht eenzelfde maatregel te nemen voor dieren die ook bestemd zijn voor vleesproductie. GAIA baseert zich in dat verband op het arrest van het Hof nr. 66/2015 van 21 mei 2015. Wegens de verschillen tussen dieren is de wetgever niet verplicht om horizontale maatregelen te nemen die op alle diersoorten van toepassing zouden zijn. GAIA beroept zich overigens op vergelijkbare wetgevingen in Kroatië, het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk, die de grondwettigheidstoets hebben doorstaan.

Wat de bescherming van het milieu betreft, wijst GAIA erop dat de verzoekende partijen de studies waarop het Waalse Gewest zich beroept niet kunnen weerleggen met wetenschappelijke argumenten.

GAIA wijst nog erop dat de ethische overwegingen een gevolg zijn van, enerzijds, de ruime meerderheid waarmee het decreet is aangenomen en, anderzijds, de opiniepeilingen die zowel in de parlementaire voorbereiding als in de stukken die bij de memorie tot tussenkomst zijn gevoegd, worden aangevoerd. De meerderheid van de bevolking is tegen het houden van dieren voor uitsluitend hun pels, ongeacht de manier waarop die dieren worden gefokt.

Wat de evenredigheid van het verbod betreft, wijst GAIA erop dat het decretale verbod een evenredig middel is omdat er geen andere manieren zijn om het welzijn van die dieren te verzekeren.

A.3.5. Wat het dierenwelzijn betreft, antwoorden de verzoekende partijen dat de bestreden bepalingen discriminerend zijn in zoverre zij beperkt zijn tot de dieren die uitsluitend of voornamelijk worden gefokt voor de productie van pelzen, omdat het doel van het fokken er weinig toe doet vanuit het oogpunt van het dierenwelzijn. Zij wijzen erop dat bepaalde dierenrassen, zoals schapen, hoofdzakelijk worden gefokt voor de productie van wol, terwijl andere rassen hoofdzakelijk worden gefokt voor hun vlees. Dieren die voor vleesproductie worden gefokt, worden eveneens gedood. Het differentiatiecriterium is dus niet pertinent indien men het dierenwelzijn wil verzekeren. De verzoekende partijen betwisten het feit dat het fokken van pelsdieren in gevangenschap tot gezondheids- en gedragsproblemen leidt. Zij beroepen zich in dat verband op de hoorzitting van Kurt Zaman, inspecteur-dierenarts van de inspectiedienst Dierenwelzijn en CITES van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu, in het federaal Parlement in 2013, die het argument van de Vlaamse Regering duidelijk tegenspreekt, in elk geval voor de fokkerijen die in België gelegen zijn. Volgens de verzoekende partijen is de productie van vlees niet noodzakelijker voor het voortbestaan van de mens dan de productie van pelzen; bij wijze van voorbeeld is de consumptie van konijnenvlees absoluut niet noodzakelijk voor het voortbestaan van de mens. Overigens verduidelijkt het voorbeeld van de konijnen eveneens het onaangepaste karakter van het aangewende criterium, aangezien angorakonijnen niet hoofdzakelijk voor hun vlees maar voor hun wol worden gefokt.

Wat het respect voor het milieu betreft, antwoorden de verzoekende partijen dat het schadelijke effect van de verboden fokkerijen niet wordt aangetoond en dat evenmin wordt aangetoond dat het verbod evenredig is met het nagestreefde doel, in het bijzonder wegens het geringe volume van activiteiten van de beoogde industrie.

Wat de ethische overwegingen betreft, merken de verzoekende partijen op dat artikel 11 van de Grondwet de wetgever ertoe verplicht de rechten en vrijheden van de ideologische en filosofische minderheden te beschermen. Het is dus niet omdat een groter aantal personen van mening zou zijn dat het niet ethisch is om dieren te fokken voor de productie van pelzen, dat aan de minderheid een verbod kan worden opgelegd om daartoe over te gaan. Het feit dat er, wat kleding betreft, alternatieven bestaan voor pelzen, is geen pertinent

argument omdat er ook alternatieven bestaan voor vlees en omdat de meerderheid van de bevolking geen verbod eist van de fokkerijen voor vleesproductie.

De verzoekende partijen betwisten ten slotte de argumentatie van de Waalse Regering met betrekking tot de ontvankelijkheid van het middel. Dat argument mist feitelijke grondslag omdat Jean-Philippe Marchal een project heeft voor een nertsfokkerij en de andere verzoekers de belangen van de pelsdierenfokkers verdedigen. Het argument faalt eveneens in rechte omdat het belang niet wordt beoordeeld op het niveau van de uiteengezette middelen, maar op het niveau van het beroep als zodanig, zoals het Hof in verschillende arresten heeft gepreciseerd.

A.3.6. Wat artikel 11 van de Grondwet betreft, repliceert de Vlaamse Regering dat de argumentatie van de verzoekende partijen niet kan worden bijgetreden. In de eerste plaats zijn de ethische overwegingen slechts een van de redenen die door de decreetgever worden aangevoerd, waarbij de hoofdreden de bescherming van het dierenwelzijn is. Die laatste reden volstaat om het decretale verbod te rechtvaardigen. Vervolgens heeft artikel 11, tweede zin, van de Grondwet niet de draagwijdte die eraan wordt gegeven door de verzoekende partijen, die bezwaarlijk kunnen beweren dat zij een politieke of ideologische minderheid zouden zijn. Het loutere feit dat zij het niet eens zijn met een beleidskeuze van de Waalse decreetgever, maakt van hen geen ideologische of filosofische minderheid. Het decretale verbod verhindert hen niet om deel te nemen aan een maatschappelijk debat en hun ideologisch of filosofisch standpunt te doen gelden. Indien de wetgever zou moeten voorzien in een afwijkende regeling zodra een minderheid zich verzet tegen het doel dat hij nastreeft, zou hij niet meer op doeltreffende wijze wetgevend kunnen optreden. De verzoekende partijen hebben het recht om de keuze van de wetgever te bekritisieren, maar een dergelijke onenigheid kan niet worden beschouwd als een ongrondwettigheid, ook al gaat de keuze van de wetgever met name uit van ethische overwegingen. Volgens de Vlaamse Regering kunnen de verzoekende partijen evenmin worden bijgetreden wanneer zij stellen dat de door hen gedeelde ethische overtuigingen onder de bescherming vallen van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

A.3.7. De Waalse Regering repliceert dat de verzoekende partijen niet kunnen worden bijgetreden wanneer zij beweren dat het fokken van dieren voor voornamelijk of uitsluitend de productie van pelzen niet mag worden verboden om reden dat elke vorm van het fokken van dieren onderworpen is aan normen die ertoe strekken het dierenwelzijn te waarborgen. Dat komt erop neer te beweren dat dieren die geboren worden en opgroeien in een fokkerij hetzelfde welzijn genieten als wilde dieren die in hun natuurlijk milieu leven. Een dergelijke bewering gaat niet op.

A.3.8. Wat de rechten van minderheden betreft, repliceert de tussenkomende partij GAIA dat België het kaderverdrag inzake de bescherming van de minderheden niet heeft geratificeerd. In de veronderstelling dat die bescherming door andere rechtsbronnen wordt gewaarborgd, wijst de partij erop dat de bescherming van personen of groeperingen die van mening zijn dat het door de meerderheid gevoerde beleid afbreuk doet aan hun burgerlijke en politieke rechten, wordt verzekerd door de mogelijkheid, voor die personen, om bij het Grondwettelijk Hof een beroep tot vernietiging in te stellen voor zover zij belang hebben om in rechte te treden. Het standpunt van een minderheid is echter geen voldoende reden om een vernietiging te verkrijgen, aangezien de Grondwet niet vereist dat een wetgeving die op ethische overwegingen berust met eenparigheid van stemmen wordt aangenomen. Een dergelijk standpunt zou elke vooruitgang op ethisch vlak onmogelijk maken. De argumenten die zijn afgeleid uit de bescherming van de ideologische en filosofische minderheden kunnen dus niet leiden tot een vernietiging van het voorliggende decreet.

Tweede middel

A.4.1. Het tweede middel is afgeleid uit de schending, door de artikelen 1 en 2 van het bestreden decreet, van artikel 16 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM).

De verzoekende partijen merken op dat het decretale verbod om dieren te houden voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen een beperking vormt van het gebruik van het eigendomsrecht ten aanzien van die dieren, alsook een beperking van het gebruik van de onroerende eigendommen waarin die dieren worden gefokt. Op basis van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zijn de verzoekende partijen van mening dat het decretale verbod noch het criterium van openbaar nut, noch dat van evenredigheid in aanmerking neemt. Het verbod is evenmin gegrond op sluitende bewijzen.

Wat het dierenwelzijn betreft, zijn de verzoekende partijen van mening dat het decretale verbod het evenredigheidsbeginsel niet in acht neemt. De decreetgever toont immers niet aan dat minder radicale maatregelen niet voldoende zouden zijn om het dierenwelzijn te verzekeren. Er bestaat immers reeds een regelgeving, zowel op Europees niveau als op nationaal niveau, en er zouden specifieke normen kunnen worden aangenomen, zoals dat is gebeurd voor andere diersoorten. De verzoekende partijen baseren zich in dat verband op het reeds aangehaalde Europees Verdrag inzake de bescherming van landbouwhuisdieren. De verzoekende partijen beroepen zich ten slotte op het arrest nr. 170/2014 van 27 november 2014 van het Hof, dat bij zijn evenredigheidstoets rekening houdt met de automatische toepassing van een verbodsmaatregel en met het al dan niet bestaan van mogelijkheden om de toepassing van de maatregel te vermijden.

Wat de bescherming van het milieu betreft, zijn de verzoekende partijen eveneens van mening dat het decreet het evenredigheidsbeginsel niet in acht neemt. Er wordt niet aangetoond dat de in de parlementaire voorbereiding aangevoerde overwegingen gegrond zijn, zoals de verzoekende partijen in de uiteenzetting van het eerste middel hebben gepreciseerd. Vervolgens wordt absoluut niet aangetoond dat het fokken van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen een aanzienlijke impact zou kunnen hebben op het milieu, gelet op de zeer relatieve omvang van dat type activiteit ten opzichte van andere activiteiten. Bij een evenredigheidsanalyse dient rekening te worden gehouden met de gevolgen die daadwerkelijk door de maatregel worden veroorzaakt. Te dezen wordt niet aangetoond dat een verbod een aanzienlijke impact zou hebben op het milieu, terwijl het een rechtstreekse en grote weerslag heeft op de eigendom van diegenen die die activiteit wensen te ontwikkelen. De verzoekende partijen wijzen erop dat de productie van mest niet eigen is aan de fokkerijen voor de productie van pelzen. Er wordt evenmin aangetoond dat maatregelen tot omkadering van de activiteit, wat de recyclage van de karkassen of het gebruik van de mest betreft, de eventuele milieuhinder niet zouden kunnen verkleinen.

Wat betreft het verzet van de bevolking tegen het fokken en doden van dieren voor hun pels, wijzen de verzoekende partijen erop dat dat argument geen totaalverbod kan rechtvaardigen in het licht van de criteria die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het Grondwettelijk Hof in aanmerking nemen, en dat ten minste om twee redenen : de in de parlementaire voorbereiding aangevoerde gegevens worden door geen enkel document bevestigd; het verzet van de bevolking vormt geen doel van openbaar nut dat een inmenging in het eigendomsrecht kan verantwoorden. De doelstellingen van openbaar nut die het Europees Hof voor de Rechten van de Mens aanvaardt, steunen hoofdzakelijk op redenen van sociaal of fiscaal beleid, ruimtelijke ordening of bescherming van het historisch erfgoed van een land. Die redenen moeten dus rechtstreeks verband houden met een beleid dat de grondslag zelf van de organisatie van de Staat betreft, zoals het sociaal beleid of het beleid inzake financiële stabiliteit. Het decretale verbod is geen onderwerp dat kan leiden tot sociale onrust of dat raakt aan de sociale rechtvaardigheid. Dat thema is slechts belangrijk voor een uiterst beperkte fractie van de bevolking en is uitsluitend gebaseerd op een filosofische strekking die door die personen actief wordt verdedigd. Er is dus geen noodzaak van algemeen belang. Overigens is de aantasting van het eigendomsrecht niet evenredig. De verzoekende partijen baseren zich in dat verband op het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 26 juni 2012, *Herrmann t. Duitsland*. Indien men zich vanuit eigen ethische overwegingen kan verzetten tegen een gebruik van zijn eigendom, terwijl die beperking binnen een doel van openbaar nut past, moet het voor de eigenaar van een goed *a fortiori* mogelijk zijn om zich te verzetten tegen een beperking van zijn eigendomsrecht op ethische gronden die niet door de eigenaar van dat goed worden gedeeld.

A.4.2. De Waalse Regering is in de eerste plaats van mening dat geen enkele verzoekende partij belang heeft bij het middel omdat geen enkele partij eigenaar is van een installatie gelegen in het Waalse Gewest. Zij kunnen dus niet erover klagen dat hun eigendomsrecht wordt ontnomen.

In ondergeschikte orde merkt de Waalse Regering op dat de decreetsbepaling niet kan worden gelijkgesteld met een ruim verbod dat ongenueanceerd en onevenredig is, omdat zij het houden van dieren slechts verbiedt in zoverre zij uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pelzen worden gehouden. Niet elke vorm van het houden van pelsdieren wordt dus door het decreet verboden. Te dezen is artikel 16 van de Grondwet niet van toepassing omdat het decreet geen volledige ontneming van het eigendomsrecht oplegt.

De Regering heeft overigens, in haar antwoord op het eerste middel, de redenen uiteengezet waarom de argumentatie van de verzoekende partijen niet kan worden bijgetreden. De perceptie, door de bevolking, van het fokken van dieren voor de productie van pelzen is slechts een van de elementen van de motivering van het decreet, en niet het belangrijkste element. De verzoekende partijen weerleggen overigens niet op afdoende wijze de aversie, bij de bevolking, tegen het houden van dieren voor de productie van pelzen. De Waalse Regering beroept zich overigens op de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens volgens welke de nationale instanties in beginsel meer geschikt zijn dan de internationale rechter om te bepalen wat van openbaar

nut is. Zij wijst ten slotte erop dat de verzoekende partijen geen enkel recht hebben dat zou kunnen vallen onder de bescherming van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol.

A.4.3. De Vlaamse Regering is eveneens van mening dat het tweede middel niet gegrond is.

In de eerste plaats is artikel 16 van de Grondwet te dezen niet van toepassing omdat het bestreden decreet geen enkele eigendomsberoving doorvoert. Om dezelfde reden houdt dat decreet geen vorm van eigendomsberoving in in de zin van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, maar kan het worden beschouwd als een regeling van het gebruik van eigendom dat in overeenstemming moet zijn met het algemeen belang. In dat verband dient erop te worden gewezen dat het recht op het genot van zijn eigendom niet absoluut is en dat er beperkingen aan kunnen worden gesteld, voor zover die beperkingen pertinent zijn om een legitieme doelstelling van algemeen belang te bereiken. Te dezen dient te worden opgemerkt dat er tot op heden geen vergunde pelsdierfokkerijen voor de productie van pelzen zijn in het Waalse Gewest. *In casu* is er dus geen sprake van eigendom in de zin van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Er is louter een mogelijkheid om in de toekomst een bedrijf voor de productie van pelzen te vestigen. Het is juist dat de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, in bepaalde omstandigheden, legitieme verwachtingen in aanmerking neemt. Dat veronderstelt echter dat er in dat verband een voldoende basis in het nationaal recht moet bestaan alvorens er sprake is van een legitieme verwachting, en dus een juridische beslissing zoals een administratieve beslissing of een wetgevende norm. Te dezen kunnen de verzoekende partijen zich niet beroepen op een dergelijke legitieme verwachting; zij blijken enkel gewag te maken van een subjectieve intentie van de sector van de pelsproducenten om, in de toekomst, in het Waalse Gewest fokkerijen te vestigen voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen. Dezelfde vaststelling geldt voor de verzoekende natuurlijke persoon. Zijn intentie om in het Waalse Gewest een fokkerij voor de productie van pelzen uit te baten, volstaat niet om te kunnen spreken van een legitieme verwachting in de zin van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Hij toont in dat verband niet aan dat hij over een vergunning zou beschikken om zulk een inrichting te installeren.

In ondergeschikte orde doet de Vlaamse Regering gelden dat de inmenging in het eigendomsrecht wel degelijk bij wet is bepaald, dat zij een wettig doel nastreeft en dat zij het evenredigheidsbeginsel in acht neemt.

A.4.4. De tussenkomen partij GAIA is van mening dat het tweede middel niet gegrond is omdat artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens niet van toepassing is. GAIA beroept zich op verschillende arresten van het Hof van Justitie van de Europese Unie die aantonen dat de Europese bescherming van het eigendomsrecht niet de bescherming van louter commerciële belangen omvat. Een marktspeler kan zich niet beroepen op een verworven recht, noch zelfs op een legitieme verwachting ten aanzien van het behoud van een situatie die wordt gewijzigd door een optreden van de wetgever. GAIA voert eveneens verschillende arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens aan volgens welke de bescherming van het eigendomsrecht niet de bescherming omvat van louter het perspectief om inkomsten te verkrijgen.

A.4.5. Wat de ethische overwegingen betreft, antwoorden de verzoekende partijen dat het vanuit een moreel oogpunt incoherent is de legitimiteit van een product te beoordelen op basis van het eindgebruik van dat product. Het zijn morele overwegingen op lange termijn die de Grondwetgever ertoe hebben gebracht de ideologische en filosofische minderheden te beschermen door middel van artikel 11 van de Grondwet. Die overwegingen hebben het Hof ook ertoe gebracht een objectieve verantwoording te eisen wanneer de wetgever afwijkt van het beginsel van een gelijke behandeling. Het opnemen van subjectieve elementen in die beoordeling, in de vorm van een ethiek die verbonden is aan een opinie van de zogenaamde meerderheid van het ogenblik, opinie die overigens wordt betwist, zou bijgevolg een precedent zijn inzake de bescherming van de ideologische en filosofische minderheden.

De verzoekende partijen antwoorden eveneens dat de inmenging in het eigendomsrecht niet toelaatbaar is omdat zij geen billijk evenwicht tot stand brengt tussen de vereisten van het algemeen belang en die van de bescherming van het recht op het ongestoord genot van de eigendom, en omdat zij het evenredigheidsbeginsel niet in acht neemt daar in geen enkele afwijking is voorzien, voor de ene of de andere diersoort of op grond van het feit of het dier al dan niet tam is, of op grond van de concrete omstandigheden waarin de dieren zouden worden gefokt.

Wat de ontvankelijkheid van het middel betreft, betwisten de verzoekende partijen de argumentatie van de Waalse Regering om de redenen die reeds werden verduidelijkt met betrekking tot het eerste middel. Zij wijzen in ondergeschikte orde erop dat de eerste twee verzoekende partijen niet moeten aantonen dat zij zelf eigenaar zijn van een goed waarvan het gebruik wordt onderworpen aan de bij de bestreden bepalingen opgelegde

beperkingen. Zij merken eveneens op dat een groot aantal personen, al dan niet landbouwers, eigenaar zijn van onroerende goederen in Wallonië die zouden kunnen worden gebruikt voor de bij het bestreden decreet verboden doeleinden. Er zijn ook dierenfokkers die hun bedrijf zouden kunnen transformeren. Ten slotte zijn de Belgische pelsdierenfokkers eigenaar van dieren die in hun fokkerij worden gebruikt en van de hele uitrusting die in die bedrijven wordt gebruikt; die dieren en die uitrusting vormen een eigendom in de zin van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Jean-Philippe Marchal beschikt ook over een voldoende belang om een middel uiteen te zetten op grond van het feit dat de bestreden maatregel zijn mogelijkheden beperkt om de eigendom waarop de nertsfokkerij moest worden gevestigd, te gebruiken. Het gaat niet om een beperking van een gewone verwachting, maar om een daadwerkelijke beperking van zijn eigendom.

Het derde middel

A.5.1. Het derde middel is afgeleid uit de schending, door de artikelen 1 en 2 van het bestreden decreet, van de artikelen 11 en 23 van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 34, 35 en 49 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU).

De verzoekende partijen wijzen in eerste instantie erop dat het Hof toestaat dat de bepalingen van het VWEU met de artikelen van de Grondwet worden gecombineerd. Zij zijn van mening dat het verbod op fokkerijen die voornamelijk of uitsluitend voor de productie van pelzen zijn bestemd, moet worden beschouwd als een maatregel met eenzelfde werking als invoer- of uitvoerbeperkingen. Ten eerste wordt de handel in artikelen die bestemd zijn voor dat type van fokkerijen *de facto* beperkt omdat er in Wallonië geen enkele markt meer mogelijk zal zijn voor zulke producten. De verzoekende partijen baseren zich in dat verband op het arrest van het Hof van Justitie van 4 juni 2009 (HvJ, 4 juni 2009, C-142/05, §§ 26-28). Ten tweede zal de verbodsmaatregel eveneens een effect hebben op de uitvoer van pelzen in zoverre de pelsproductie uitermate zal worden beperkt, in het bijzonder voor bepaalde soorten zoals de nerts, waarvan het fokken *de facto* wordt verboden. Artikel 36 van het VWEU voorziet weliswaar in bepaalde uitzonderingen op de toepassing van de artikelen 34 en 35 van het Verdrag. De rechtspraak van het Hof bevestigt dat een beroep op dat artikel 36 evenwel niet meer mogelijk is wanneer specifieke bepalingen van het Unierecht de maatregelen harmoniseren die noodzakelijk zijn om bepaalde specifieke doelstellingen waarin artikel 36 van het VWEU voorziet, te verwezenlijken. Wat betreft de redenen afgeleid uit de bescherming van de gezondheid en het leven van dieren, vond de harmonisatie plaats op grond van de Europese richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren, en op grond van de Europese verordening 1099/2009 van 24 september 2009 inzake de bescherming van dieren bij het doden. Bijgevolg zou een bij het decreet bepaald verbod op grond van het feit dat die dieren niet zouden mogen worden gedood, zich niet kunnen beroepen op de uitzondering waarin artikel 36 van het VWEU voorziet voor de bescherming van de gezondheid en het leven van dieren. Het verbod is dus strijdig met de artikelen 34 en 35 van het VWEU.

Het verbod is eveneens strijdig met artikel 49 van het VWEU, dat voorziet in een verbod op beperkingen van de vrijheid van vestiging voor onderdanen van een lidstaat op het grondgebied van een andere lidstaat. Artikel 49 van het VWEU precificeert dat dit verbod op beperkingen eveneens betrekking heeft op beperkingen betreffende de oprichting van agentschappen, filialen of dochterondernemingen door de onderdanen van een lidstaat die op het grondgebied van een lidstaat zijn gevestigd. In zoverre aan de in het buitenland gevestigde pelsdierenfokkers de toegang tot het Waalse grondgebied wordt ontzegd om er hun bedrijven te vestigen, is er duidelijk sprake van een schending van artikel 49 van het VWEU en van een schending van artikel 45 van het VWEU, voor de natuurlijke personen die in die sector zouden willen worden tewerkgesteld. Artikel 52 van het VWEU voorziet weliswaar in uitzonderingen op het verbod van beperkingen, die echter moeten worden gerechtvaardigd uit hoofde van de openbare orde, de openbare veiligheid en de volksgezondheid, redenen die niet worden aangevoerd in de parlementaire voorbereiding van het decreet.

A.5.2. De Waalse Regering is in de eerste plaats van mening dat het middel onontvankelijk is in zoverre het is afgeleid uit de schending van de artikelen 34, 35 en 49 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie. De bepalingen waarvan de vernietiging wordt gevorderd, vormen immers geen beperkingen van de invoer, van de uitvoer of van de vrijheid van vestiging. Bovendien tonen de verzoekende partijen niet aan in welk opzicht die bepalingen de beoogde artikelen van het VWEU, in samenhang met de artikelen 11 en 23 van de Grondwet, schenden.

De verzoekende partijen tonen niet aan dat het materiaal dat dient voor het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen, niet voor andere doeleinden kan worden gebruikt en bijgevolg kan worden ingevoerd. Wat de beperking van de uitvoer van pelzen betreft, tonen de verzoekende

partijen voorts niet aan dat de bestreden bepalingen van dien aard zouden zijn dat zij de door hen aangeklaagde belemmering veroorzaken. De uitvoer van pelzen wordt immers niet door het decreet verboden voor zover de pelzen niet afkomstig zijn van dieren die voornamelijk zijn gehouden voor de productie van pelzen. De decreetsbepalingen vormen evenmin een belemmering voor de vrijheid van vestiging van werknemers. Los van elk actueel verbod is er in Wallonië geen enkel dierenbedrijf voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen gevestigd. Vervolgens worden niet alle vormen van het houden van pelsdieren verboden. De belemmering wordt dus niet aangetoond en de partijen zetten niet uiteen in welk opzicht de artikelen 11 en 23 van de Grondwet zouden zijn geschonden.

In ondergeschikte orde verwijst de Regering naar het arrest van het Hof nr. 66/2015 van 21 mei 2015. In dat arrest heeft het Hof eraan herinnerd dat de regels die zijn opgelegd bij de artikelen 34, 35 en 49 van het VWEU mogelijk niet konden worden toegepast wanneer met name het dierenwelzijn en het leefmilieu moeten worden gevrijwaard. Het is op grond van die overwegingen dat de bestreden bepalingen zijn aangenomen.

A.5.3. De Vlaamse Regering is van mening dat het derde middel slechts ontvankelijk is in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 34, 35 en 49 van het VWEU. Het is daarentegen onontvankelijk in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 23 van de Grondwet, bij gebrek aan enige uiteenzetting van het middel. De verzoekende partijen verduidelijken op geen enkele wijze in welk opzicht de bestreden bepalingen afbreuk zouden doen aan het recht om een menswaardig leven te leiden. Zij preciseren evenmin in welk opzicht er een aanzienlijke achteruitgang zou zijn in de bescherming van de bij artikel 23 van de Grondwet gewaarborgde rechten, aangezien de Waalse decreetgever te dezen een activiteit heeft verboden die door niemand in het Waalse Gewest werd uitgeoefend.

De Vlaamse Regering erkent daarentegen dat het verbod vervat in het bestreden decreet onrechtstreeks afbreuk doet aan de intracommunautaire handel in de beoogde dieren en moet worden beschouwd als een bij de artikelen 34 en 35 van het VWEU in beginsel verboden maatregel. Op grond van artikel 36 van dat Verdrag en de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie kunnen er uitzonderingen zijn op dat beginsel voor zover aan de opgelegde voorwaarden is voldaan, wat het geval is volgens de Vlaamse Regering. Eerst en vooral moet worden vastgesteld dat de bestreden bepalingen geen criterium hanteren dat steunt op de nationaliteit of de lidstaat van herkomst. Vervolgens is het nagestreefde doel het welzijn van de pelsdieren. Uit de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie blijkt dat dit doel een verantwoording kan zijn in de zin van artikel 36 van het VWEU en dat het een legitieme doelstelling is indien men rekening houdt met artikel 13 van het Verdrag. Hetzelfde geldt voor het doel van milieubescherming. Die twee doelstellingen kunnen een beperking van de vrijheden vastgelegd in de artikelen 34 en 35 van het Verdrag rechtvaardigen.

De Vlaamse Regering betwist overigens het argument van de verzoekende partijen dat is afgeleid uit de harmonisatie op Europees niveau. Zij is van mening dat die stelling feitelijke en juridische grondslag mist. De richtlijn 98/58/EU van de Raad van 20 juli 1998 verhindert een lidstaat niet op zijn grondgebied in strengere bepalingen, zoals het verbod dat vervat is in de bestreden bepalingen, te voorzien. De Vlaamse Regering ziet overigens niet in welk opzicht dat verbod niet in overeenstemming zou zijn met de richtlijn die slechts regels bevat over de wijze waarop dieren worden gehouden. Met de richtlijn wordt geen uitspraak gedaan over de vraag of een verbod noodzakelijk is om het dierenwelzijn te beschermen. Indien een lidstaat oordeelt dat bepaalde dieren niet kunnen worden gehouden teneinde hun welzijn te waarborgen, dan behoort het bovendien tot de beoordelingsvrijheid van die lidstaat om passende maatregelen te nemen om het nagestreefde doel te bereiken, en het instellen van een verbod op het houden van die dieren is onmiskenbaar een passende maatregel. De EG-verordening 1099/2009 van de Raad van 24 september 2009 is evenmin een belemmering voor het verbod waarin de bestreden bepalingen voorzien. Het antwoord van de Europese Commissie op een schriftelijke vraag over de opportuniteit om een soortgelijk verbod op Europees niveau in te stellen, geeft aan dat de Europese Commissie van mening is dat een lidstaat zulk een verbod kan invoeren en dat de beslissing over de noodzakelijkheid van een dergelijke maatregel moet worden overgelaten aan de lidstaten. Aangezien dierenwelzijn een gevoelig onderwerp is waarover de bevolking van de lidstaten van mening kan verschillen, komt het in de eerste plaats die lidstaten toe gepaste maatregelen te treffen, wat het Waalse Gewest heeft gedaan. Het verbod is overigens evenredig omdat men niet ziet met welke andere maatregel het nagestreefde doel kan worden bereikt. Het feit dat de standpunten binnen de Europese Unie uiteenlopen, maakt de maatregel niet onevenredig, zoals het Grondwettelijk Hof verklaart met betrekking tot het verbod op het houden van dieren in circussen. De maatregel gaat overigens niet verder dan hetgeen noodzakelijk is omdat hij enkel het houden van dieren die uitsluitend of voornamelijk worden gebruikt voor de productie van pelzen verbiedt.

De Vlaamse Regering wijst ten slotte erop dat er te dezen geen schending is van de vrijheid van vestiging in de zin van artikel 49 van het VWEU. Een vaste rechtspraak aanvaardt maatregelen die gerechtvaardigd zijn op grond van overwegingen van algemeen belang voor zover de maatregelen pertinent en niet onevenredig zijn. Naar aanleiding van het onderzoek van de andere middelen is uiteengezet dat aan die voorwaarden is voldaan.

A.5.4. De tussenkomenende partij GAIA is eveneens van mening dat het derde middel niet gegrond is omdat de bescherming van het dierenwelzijn een aanvaardbare reden kan zijn met toepassing van artikel 36 van het VWEU. De tussenkomenende partij beroept zich in dat verband op het reeds aangehaalde arrest nr. 66/2015 en op een beslissing van de Europese Ombudsman naar aanleiding van een klacht ingediend door een Oostenrijks circus tegen de Europese Commissie. De bescherming van het dierenwelzijn is wel degelijk een doelstelling van algemeen belang en de partij wijst ook erop dat rekening moet worden gehouden met de verschillen die in dat opzicht tussen de lidstaten bestaan en zelfs, binnen een en dezelfde lidstaat, tussen regio's, wat de visie op dierenwelzijn betreft. Die bescherming van het dierenwelzijn rechtvaardigt ook uitzonderingen op de door de verzoekers aangevoerde artikelen 40 en 49 van het VWEU.

A.5.5. De verzoekende partijen antwoorden dat zij een schending van artikel 11 van de Grondwet in samenhang met de beoogde bepalingen van het VWEU aanvoeren omdat een verschil in behandeling wordt ingevoerd tussen een categorie van personen die de in het Verdrag geboden bescherming niet genieten en andere personen op wie de verdragsbepaling wel van toepassing is. Te dezen genieten de pelsdierenfokkers niet meer dezelfde waarborgen om hun beroepsactiviteit te kunnen uitoefenen.

De verzoekende partijen antwoorden eveneens dat, zoals de Vlaamse Regering erkent, de invoer van de betrokken dieren onmogelijk wordt gemaakt en dat er overigens speciaal ontworpen en aangepast materiaal bestaat voor dat type fokkerij in de Europese Unie. De uitrusting die wordt gebruikt voor het fokken van nertsen wordt grotendeels alleen voor die activiteit gefabriceerd.

De verzoekende partijen antwoorden overigens aan GAIA en aan de Vlaamse Regering, wat betreft de strengere maatregelen die kunnen worden genomen, dat niet de vraag moet worden gesteld of een nationale wetgever maatregelen kan nemen die dwingender zijn dan die waarin de richtlijn voorziet, maar wel de vraag of de in artikel 10, lid 2, van de voormelde richtlijn 98/58 geboden mogelijkheid om dwingendere maatregelen te nemen de wetgever toelaat af te wijken van de voorschriften van het Verdrag en van de erin vervatte verbodsmaatregelen. Artikel 10, lid 2, van de richtlijn bepaalt echter uitdrukkelijk dat de dwingendere maatregelen in overeenstemming moeten zijn met het Verdrag, en het voorschrift van de artikelen 34 en 35 alsook van artikel 49 van het Verdrag in acht moeten nemen. De verzoekende partijen voeren in die zin het arrest van het Hof van Justitie van 19 maart 1998 aan (HvJ, 19 maart 1998, C-1/96, *Compassion in world farming*, alsook HvJ van 23 mei 1996, C-5/94, *Hedley Thomas*). De Vlaamse Regering bevestigt overigens dat het doel zelf van de richtlijn 98/58 erin bestaat een markt zonder belemmeringen te waarborgen. Het bestreden decreet strekt echter ertoe zulk een markt af te schaffen op een aanzienlijk grondgebied van een lidstaat. Wat de ethische argumenten betreft, wijzen de verzoekende partijen erop dat het arrest van het Hof van Justitie van 19 maart 1998 bevestigt dat de criteria van openbare orde en openbare zedelijkheid, waarin artikel 36 van het VWEU voorziet, te dezen niet kunnen worden aangevoerd.

De verzoekende partijen onderstrepen eveneens dat, zelfs indien de decreetgever zich kon beroepen op een uitzondering overeenkomstig artikel 36 van het VWEU, zou moeten worden nagegaan of het verbod in overeenstemming is met het evenredigheidsbeginsel en met de noodzakelijkheidsvereiste, wat niet het geval is omdat de maatregel zonder onderscheid alle pelsdieren raakt, zonder rekening te houden met de omstandigheden waarin zij worden gefokt. Er zijn immers dieren die voor hun pels worden gefokt, waarvan de fokomstandigheden niet problematisch zijn vanuit het oogpunt van het dierenwelzijn, zoals bijvoorbeeld angorakonijnen.

Wat betreft het arrest nr. 66/2015 dat door de andere partijen wordt aangevoerd, wijzen de verzoekende partijen erop dat, in de voorliggende zaak, specifieke maatregelen zijn genomen op Europees niveau, wat niet het geval was voor de aangelegenheid die werd beoogd in het arrest nr. 66/2015. In die omstandigheden is het niet langer mogelijk een beroep te doen op artikel 36 van het VWEU en op de uitzonderingen die erin vervat zijn, en kan de rechtspraak die door de Waalse Regering wordt aangevoerd niet in aanmerking worden genomen.

A.5.6. De Vlaamse Regering repliceert dat het door de verzoekende partijen aangevoerde arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen van 19 maart 1998 niet de draagwijdte heeft die die partijen eraan geven. Dat arrest verhindert een lidstaat niet strengere bepalingen aan te nemen om de bescherming van de dieren te verzekeren. De Vlaamse Regering voert ter ondersteuning van haar stelling de recente beslissing van

het Gerechtshof Den Haag van 10 november 2015 aan volgens welke een verbod op het houden van nertsen met het oog op de productie van pelzen in overeenstemming is met het Europese recht.

A.5.7. De tussenkomen partij GAIA repliceert dat het door de verzoekende partijen aangevoerde arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen erkent dat de bescherming van het milieu in aanmerking moet worden genomen. In de voorliggende zaak kan de bescherming van het dierenwelzijn worden beschouwd als een van de doelstellingen die door de Europese Unie worden nagestreefd. De partij beroept zich in dat verband op het aan het Verdrag van Amsterdam gehechte Protocol nr. 33 betreffende de bescherming en het welzijn van dieren, alsook op artikel 13 van het VWEU.

- B -

B.1. Het decreet van het Waalse Gewest van 22 januari 2015 « tot wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren teneinde het bezit van dieren uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pels te verbieden » bepaalt :

« Artikel 1. In hoofdstuk II van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren wordt een artikel 9/1 ingevoegd, luidend als volgt :

‘ Art. 9/1. Het bezit van dieren uitsluitend en [lees : of] voornamelijk voor de productie van pels is verboden. ’.

Art. 2. Artikel 35, eerste lid, van dezelfde wet, gewijzigd bij de wet van 27 december 2012, wordt aangevuld met punt 10°, luidend als volgt :

‘ 10° artikel 9/1 overtreedt. ’ ».

B.2.1. Uit de parlementaire voorbereiding van dat decreet blijkt dat de decreetgever maatregelen wilde nemen om dieren te beschermen en hun welzijn te bevorderen, door de bevoegdheid uit te oefenen die hem wordt toegekend bij artikel 24 van de bijzondere wet van 6 januari 2014 met betrekking tot de Zesde Staatshervorming :

« Wallonië is voortaan bevoegd om alle maatregelen te nemen tot bescherming van dieren en tot bevordering van hun welzijn. Daartoe heeft de Waalse Regering zich in de regionale beleidsverklaring 2014-2019 ertoe verbonden het fokken van dieren voor de productie van pelzen te verbieden. Dit ontwerp van decreet heeft tot doel die wil uit te voeren » (*Parl. St.*, Waals Parlement, 2014-2015, nr. 89/1, p. 2).

« In België worden uitsluitend nertsen gefokt voor hun pels. De bedrijven zijn allemaal in Vlaanderen gelegen, zodat het voorliggende ontwerp van decreet anticipeert op een mogelijke vestiging van zulke bedrijven in Wallonië. Er werden reeds aanvragen ingediend, zoals blijkt uit enkele projecten in bepaalde regio's van Wallonië » (*Parl. St.*, Waals Parlement, 2014-2015, nrs. 51/3 en 89/2, p. 4).

B.2.2. Uit die parlementaire voorbereiding blijkt voorts dat de decreetgever een drievoudig doel nastreefde. Hij was in de eerste plaats van oordeel dat het houden van nertsen voor hun pels ernstige problemen oplevert voor het welzijn van de dieren omdat nertsen wilde dieren zijn die in de natuur op een groot territorium leven en omdat zij in gevangenschap gezondheidsproblemen zouden krijgen zoals staartbijten en zelfmutilatie.

De decreetgever heeft ook rekening gehouden met ethische overwegingen en met het feit dat de publieke opinie gekant is tegen dat type fokkerij :

« Een door GAIA gevoerde enquête leert ons dat 86 pct. van de ondervraagde Belgen gekant is tegen dat type fokkerij. Het doden van dieren is in dit geval zinloos omdat er alternatieven bestaan voor de betrokken producten » (*Parl. St.*, Waals Parlement, 2014-2015, nr. 89/1, p. 2).

Hij wijst in dat verband erop dat reeds verschillende EU-lidstaten een verbod op het houden van pelsdieren hebben opgelegd.

Hij heeft ten slotte rekening gehouden met de milieuschade die wordt veroorzaakt door nertsfokkerijen :

« Er zijn twee studies verricht, in 2010 en in 2013. Volgens die studies is de milieu-impact van één kilogram nertsenbont veel groter dan die van één kilogram stof gemaakt van katoen, acryl of polyester. Voor een groot aantal milieu-effecten haalt het bont een tienmaal hogere score. Een bontjas moet zeven keer langer meegaan om die distorsie te vermijden. Bovendien heeft België reeds te kampen met mestoverschotten » (*ibid.*).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt verder nog dat de decreetgever de termen « uitsluitend of voornamelijk » heeft gebruikt om « de fokkers die de pels van de dieren die zij exploiteren zouden recyclen, niet te bestraffen » (*Parl. St.*, Waals Parlement, 2014-2015, nrs. 51/3 en 89/2, p. 5).

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van het beroep

B.3.1. De Waalse Regering, de Vlaamse Regering en de tussenkomende partij GAIA betwisten het belang van de verzoekende partijen.

B.3.2. De Grondwet en de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof vereisen dat elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die een beroep tot vernietiging instelt, doet blijken van een belang. Van het vereiste belang doen slechts blijken de personen wier situatie door de bestreden norm rechtstreeks en ongunstig zou kunnen worden geraakt.

B.3.3. De vzw « Nationale Vereniging van Edelpelsdierenfokkers » (hierna : BEFFA) en de ivzw « Fur Europe » zijn verenigingen die actief zijn op het gebied van de productie van dierlijke pelzen. Door het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen te verbieden op het grondgebied van het Waalse Gewest, kan het bestreden decreet rechtstreeks en ongunstig afbreuk doen aan hun maatschappelijk doel, ook al zijn er op dit ogenblik geen pelsdierenhouders gevestigd in het Waalse Gewest. Die verenigingen doen blijken van het vereiste belang om de vernietiging ervan te vorderen.

Aangezien het belang van die twee verzoekende partijen is aangetoond, dient het belang van de derde om in rechte te treden, niet te worden onderzocht.

B.3.4. De excepties worden verworpen.

Ten aanzien van het eerste middel

B.4. Het eerste middel is afgeleid uit de schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet door de artikelen 1 en 2 van het bestreden decreet.

Volgens de verzoekende partijen voeren die bepalingen een niet redelijk verantwoord verschil in behandeling in tussen, enerzijds, de personen die pelsdieren houden voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen en, anderzijds, de personen die pelsdieren of andere dieren houden voor andere doeleinden, zoals de productie van vlees voor consumptie.

B.5.1. De Waalse Regering is van mening dat het eerste middel niet ontvankelijk is omdat de verzoekende partijen niet aantonen dat zij tot een van de door hen geïdentificeerde categorieën behoren.

B.5.2. Wanneer een verzoekende partij doet blijken van het vereiste belang om de vernietiging van de bestreden bepalingen te vorderen, dient zij daarnaast niet te doen blijken van een belang bij de middelen die zij aanvoert.

B.6. Uit de in B.2 vermelde parlementaire voorbereiding blijkt dat de decreetgever met de invoering van een verbod op het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen, tot doel had het dierenwelzijn in acht te nemen, het milieu te beschermen en rekening te houden met de ethische overtuigingen waarvan wordt vastgesteld dat die door een meerderheid van de bevolking worden gedeeld.

De bescherming van het dierenwelzijn is een legitiem doel van algemeen belang, waarvan het belang met name reeds tot uitdrukking is gekomen in de vaststelling, door de Europese lidstaten, van het aan het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap gehechte Protocol nr. 33 betreffende de bescherming en het welzijn van dieren (Pb. 1997, C 340, p. 110), waarvan de inhoud grotendeels is overgenomen in artikel 13 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU).

B.7.1. Het verschil in behandeling tussen de personen die dieren houden voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen en de personen die dieren houden voor andere doeleinden, berust op een objectief criterium.

B.7.2. Dat verbod kan voorts als pertinent worden beschouwd om een doeltreffende bescherming van het welzijn van die dieren te waarborgen. Het beantwoordt ook aan de doelstellingen van milieubescherming die de decreetgever nastreeft doordat het toelaat de afvalproductie van pelsdieren te voorkomen, en aan de ethische overwegingen die aan de basis ervan liggen.

B.8. De decreetgever beschikt in sociaaleconomische aangelegenheden over een ruime beoordelingsbevoegdheid. In het licht van de doelstellingen die hij nastreeft, kon hij

redelijkerwijze tot de conclusie komen dat tussen het houden van pelsdieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen en het houden van dieren voor andere doeleinden zodanige verschillen bestaan dat in het eerste geval een verbod op het houden ervan dient te worden uitgevaardigd. Dat de huid van dieren die om andere redenen dan voor de productie van pelzen worden gekweekt, wel mag worden gebruikt, doet hieraan geen afbreuk, nu het in een dergelijk geval slechts gaat om een bijproduct.

B.9. In tegenstelling tot wat de verzoekende partijen staande houden, heeft het feit dat zij het niet eens zijn met de beleidskeuze van de decreetgever, niet tot gevolg dat zij als ideologische minderheid zouden worden gediscrimineerd in de zin van artikel 11, tweede lid, van de Grondwet. Artikel 11 van de Grondwet verbiedt de decreetgever niet om bepalingen ten gunste van het dierenwelzijn aan te nemen, ondanks de mening van een minderheid die het niet eens zou zijn met zijn beleidskeuze, die tot zijn beoordelingsbevoegdheid behoort.

B.10. Het eerste middel is niet gegrond.

Ten aanzien van het tweede middel

B.11. Het tweede middel is afgeleid uit de schending, door de artikelen 1 en 2 van het bestreden decreet, van artikel 16 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

De verzoekende partijen wijzen erop dat het decretale verbod om dieren te houden voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen een beperking vormt van het gebruik van het eigendomsrecht met betrekking tot die dieren, alsook een beperking van het gebruik van de onroerende eigendommen waarin die dieren worden gehouden.

B.12.1. De Waalse Regering is van mening dat geen enkele van de verzoekende partijen belang heeft bij het middel omdat geen enkele van hen eigenaar is van een installatie gelegen in het Waalse Gewest.

B.12.2. Wanneer een verzoekende partij doet blijken van het vereiste belang om de vernietiging van de bestreden bepalingen te vorderen, dient zij daarnaast niet te doen blijken van een belang bij de middelen die zij aanvoert.

B.13. Artikel 16 van de Grondwet bepaalt dat niemand van zijn eigendom kan worden ontzet dan ten algemenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet bepaald en tegen een billijke en voorafgaande schadeloosstelling.

B.14.1. Artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens biedt niet alleen bescherming tegen een onteigening of een eigendomsberoving (eerste alinea, tweede zin), maar ook tegen een verstoring van het genot van de eigendom (eerste alinea, eerste zin) en tegen een uitoefening van toezicht op het gebruik van eigendom (tweede alinea).

B.14.2. Doordat artikel 16 van de Grondwet en artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens het eigendomsrecht beschermen, vormen de erin vervatte waarborgen een onlosmakelijk geheel, zodat het Hof bij zijn toetsing aan artikel 16 van de Grondwet rekening dient te houden met de ruimere bescherming die artikel 1 van dat Protocol biedt.

B.15. Artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol houdt geen recht in om eigendom te verwerven (EHRM, 13 juni 1979, *Marckx* t. België, § 50; 28 september 2004, *Kopecký* t. Slovakije, § 35). Weliswaar kunnen in bepaalde omstandigheden gefundeerde verwachtingen met betrekking tot de verwezenlijking van toekomstige eigendomsaanspraken onder de bescherming van de vermelde verdragsbepaling vallen. Dat veronderstelt evenwel dat er sprake is van een rechtens afdwingbare aanspraak en dat een voldoende basis bestaat in het nationaal recht alvorens een rechtsonderhorige zich op een legitieme verwachting kan beroepen. De loutere hoop om het genot van eigendom te verkrijgen, maakt geen dergelijke legitieme verwachting uit (EHRM, 28 september 2004, *Kopecký* t. Slovakije, § 35).

B.16. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat er vóór de aanneming van het bestreden decreet geen fokkerijen van pelsdieren in het Waalse Gewest bestonden, zodat er geen sprake is van een aantasting van bestaande eigendom.

Evenmin kan worden aangenomen dat rechtsonderhorigen de gewettigde verwachting konden koesteren dat het hen zou worden toegelaten in het Waalse Gewest dieren te houden uitsluitend of voornamelijk voor de productie van pelzen, noch dat zij daaruit toekomstige inkomsten zouden kunnen verwerven.

Aldus is er geen sprake van een inmenging in het eigendomsrecht in de zin van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

B.17. Het tweede middel is niet gegrond.

Ten aanzien van het derde middel

B.18.1. Het derde middel is afgeleid uit de schending, door de artikelen 1 en 2 van het bestreden decreet, van de artikelen 11 en 23 van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 34, 35 en 49 van het VWEU.

Volgens de verzoekende partijen moet het verbod op het houden van dieren die hoofdzakelijk of uitsluitend bestemd zijn voor pelsproductie worden beschouwd als een maatregel met dezelfde werking als invoer- of uitvoerbeperkingen. Het verbod zou dus strijdig zijn met de artikelen 34 en 35 van het VWEU. Het zou ook strijdig zijn met artikel 49 van het VWEU, dat voorziet in een verbod op beperkingen van de vrijheid van vestiging voor onderdanen van een lidstaat op het grondgebied van een andere lidstaat.

B.18.2. De verzoekende partijen zetten in hun verzoekschrift niet voldoende uiteen in welk opzicht de bestreden bepalingen artikel 23 van de Grondwet zouden schenden.

Het derde middel is onontvankelijk in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 23 van de Grondwet. Het Hof beperkt bijgevolg zijn onderzoek tot artikel 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met de artikelen 34, 35 en 49 van het VWEU.

B.19. De artikelen 34, 35, 36 en 49 van het VWEU bepalen :

« Artikel 34

Kwantitatieve invoerbependingen en alle maatregelen van gelijke werking zijn tussen de lidstaten verboden.

Artikel 35

Kwantitatieve uitvoerbependingen en alle maatregelen van gelijke werking zijn tussen de lidstaten verboden.

Artikel 36

De bepalingen van de artikelen 34 en 35 vormen geen beletsel voor verboden of bependingen van invoer, uitvoer of doorvoer, welke gerechtvaardigd zijn uit hoofde van bescherming van de openbare zedelijkheid, de openbare orde, de openbare veiligheid, de gezondheid en het leven van personen, dieren of planten, het nationaal artistiek historisch en archeologisch bezit of uit hoofde van bescherming van de industriële en commerciële eigendom. Deze verboden of bependingen mogen echter geen middel tot willekeurige discriminatie noch een verkapte bepending van de handel tussen de lidstaten vormen ».

« Artikel 49

In het kader van de volgende bepalingen zijn bependingen van de vrijheid van vestiging voor onderdanen van een lidstaat op het grondgebied van een andere lidstaat verboden. Dit verbod heeft eveneens betrekking op bependingen betreffende de oprichting van agentschappen, filialen of dochterondernemingen door de onderdanen van een lidstaat die op het grondgebied van een lidstaat zijn gevestigd.

De vrijheid van vestiging omvat, behoudens de bepalingen van het hoofdstuk betreffende het kapitaal, de toegang tot werkzaamheden anders dan in loondienst en de uitoefening daarvan alsmede de oprichting en het beheer van ondernemingen, en met name van vennootschappen in de zin van de tweede alinea van artikel 54, overeenkomstig de bepalingen welke door de wetgeving van het land van vestiging voor de eigen onderdanen zijn vastgesteld ».

B.20. De decretale bepalingen waarbij een verbod wordt opgelegd voor het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen kunnen het intracommunautair handelsverkeer in dergelijke dieren, minstens onrechtstreeks, belemmeren en dienen bijgevolg te worden beschouwd als een bij de artikelen 34 en 35 van het VWEU in beginsel verboden maatregel die een gelijke werking heeft als een kwantitatieve bepending (zie arrest HvJ, 17 september 1998, C-400/96, *Harpegnies*, punt 30; 19 juni 2008, C-219/07, *Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW e.a.*, punt 22).

Het moet derhalve worden onderzocht of het principiële verbod kan worden gerechtvaardigd op grond van artikel 36 van hetzelfde Verdrag of op grond van andere dwingende vereisten, rekening houdend met de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie.

B.21. Zoals in B.6 is vermeld, wilde de decreetgever, met het verbod op het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen, het welzijn van die dieren waarborgen en het milieu beschermen.

De bescherming van het dierenwelzijn is een legitiem doel van algemeen belang, waarvan het belang met name reeds tot uitdrukking is gekomen in de vaststelling, door de Europese lidstaten, van het aan het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap gehechte Protocol nr. 33 betreffende de bescherming en het welzijn van dieren (*Pb.* 1997, C 340, p. 110), waarvan de inhoud grotendeels is overgenomen in artikel 13 van het VWEU.

Overeenkomstig artikel 36 van het VWEU vormt het bepaalde in de artikelen 34 en 35 geen beletsel voor verboden of beperkingen die gerechtvaardigd zijn uit hoofde van de bescherming van de gezondheid en het leven van dieren, op voorwaarde dat die verboden of beperkingen geen middel tot willekeurige discriminatie noch een verkapte beperking van de handel tussen de lidstaten vormen.

Bovendien is het, overeenkomstig de vaste rechtspraak van het Hof van Justitie, mogelijk beperkingen op het vrije verkeer van goederen te rechtvaardigen door dwingende vereisten zoals de bescherming van het milieu (HvJ, 14 juli 1998, C-341/95, *Bettati*, punt 62; 12 oktober 2000, C-314/98, *Snellers*, punt 55; 19 juni 2008, C-219/07, *Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW e.a.*, punt 29).

B.22. Het principiële verbod op het houden van dieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen kan als noodzakelijk worden beschouwd om een doeltreffende bescherming van het welzijn van die dieren te verzekeren en om elk risico op fysieke of psychische mishandeling uit te sluiten.

De vaststelling dat in andere lidstaten van de Europese Unie minder strikte bepalingen gelden dan in België, betekent op zich niet dat het principiële verbod onevenredig en derhalve onverenigbaar met het recht van de Europese Unie is. De enkele omstandigheid dat de ene lidstaat voor een ander stelsel van bescherming heeft gekozen dan de andere, heeft geen invloed op de beoordeling van de noodzaak en de evenredigheid van de bestreden bepalingen (HvJ, 1 maart 2001, C-108/96, *Mac Quen e.a.*, punten 33 en 34; 19 juni 2008, C-219/07, *Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW e.a.*, punt 31).

De Europese Commissie oordeelde dat, gelet op het Protocol betreffende de bescherming en het welzijn van dieren gehecht aan het Verdrag van Amsterdam, dierenbescherming een gevoelig onderwerp is waarover door de bevolking van de lidstaten, afhankelijk van de sociale, culturele en religieuze kenmerken van de desbetreffende maatschappij, zeer verschillend kan worden gedacht, zodat de lidstaten het meest geschikt zijn om gepaste maatregelen te treffen (*Decision of the European Ombudsman closing his inquiry into complaint 3307/2006/(PB)JMA against the European Commission*, <http://www.ombudsman.europa.eu/cases/decision.faces/en/4653/html.bookmark>, punten 25 en 35).

B.23. Anders dan de verzoekende partijen staande houden, heeft de decreetgever in redelijkheid kunnen vaststellen dat het opleggen van minder verregaande maatregelen, zoals het opleggen van voorwaarden voor het houden van pelsdieren, niet toelaat het door hem beoogde minimumwelzijnsniveau te waarborgen en dat aan het uitgangspunt volgens hetwelk het houden en doden van pelsdieren voor uitsluitend of voornamelijk de productie van pelzen niet aanvaardbaar is, het logisch gevolg moet worden verbonden dat dit moet worden verboden.

B.24. Het decretale verbod schendt evenmin artikel 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 49 van het VWEU. De decreetsbepalingen gebruiken inzake de vrijheid van vestiging geen criterium dat gebaseerd is op de nationaliteit of de Staat van herkomst en streven het doel van dierenwelzijn na dat specifiek wordt vermeld in artikel 13 van het VWEU.

B.25. Het derde middel is niet gegrond.

Om die redenen,

het Hof

verwerpt het beroep.

Aldus gewezen in het Frans, het Nederlands en het Duits, overeenkomstig artikel 65 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, op 20 oktober 2016.

De griffier,

F. Meersschant

De voorzitter,

J. Spreutels

NIET VERBETERDE KOPIE